

Много е полезно в изграждане на представата за миналото, особено за комунистическата епоха, човек да познава и да се опира на източници, различни от българските или съветските.

Такива източници са дипломатическите архиви. Тази неделя в електронната библиотека на desebg.com ви представям една такава книга – „Съветска България през три британски мандата 1956-1963 г.” на журналиста Димитър Димитров.

Колегата Димитров, дългогодишен редактор в българската секция на Би Би Си и водещ на историко-политическата ѝ програма е един от малкото журналисти, работили на Запад, които вложиха сили, време и старание да представят на българското общество още в началото на прехода другата гледна точка – тази на западните дипломати. Това той направи с първото по рода си проучване на архивите на Форин офис, отнасящи се за България.

Забележете, книгата му е публикувана още през 1994 г., когато българските държавни архиви едва започваха да се отварят и да предизвикват интереса на родните историци. По тази причина не е изненада, че двете части на „Съветска България” (тук представям само първата) са често цитирани в българската историография, посветена на периода на управлението на БКП.

Заглавието на изданието е красноречиво. Това са години, в които недвусмислено се британската дипломация определя развитието на България в орбитата на Съветския съюз. И това не е клишетото, което често сме чували след промените, а реалност – такава,

каквато я виждат с очите си и я описват в докладите си британските дипломати.

По онова време британското дипломатическо представителство в София е на ниво легация и ръководещите мисията са пълномощни министри, а не посланици.

В книгата си Димитър Димитров обхваща периода 1956-1963 г., в който британската легация е ръководена от трима пълномощни министри – Ричард Спейт (1956-1958), Антъни Ламбърт (1958-1960), Антъни Линкън (1960-1963).

„Събраните на едно място, документите показват стратегията и тактиката на британската външна политика спрямо България. Книгата открива уникална възможност човек да надникне в кухнята на британската дипломация в „разгара“ на Студената война и в допълнение от нея изпъкват някои от причините за бавния български преход към пазарно, некомунистическо общество след 1989 г.”, пише в уводните си бележки Димитър Димитров.

Освен докладите на британската легация и кореспонденцията с Форин офис опитният журналист предлага и обяснителни свързващи текстове към съответните документи, които улесняват читателя.

Какво може да се очаква от съдържанието на тези архивни документи? Какво е интересувало британските дипломати в България, какви наблюдения са имали и коментари по какви въпроси са изпращали в Лондон?

Отговорите на тези въпроси се съдържат в докладите ръководителите на британската мисия в София в един период, в който Тодор Живков се утвърждава в БКП и в държавното управление.

Така например дипломатическите доклади от британската мисия съдържат информация за проведения през 1956 г. Априлски пленум, на който Живков е утвърден на поста първи секретар на ЦК на БКП. В същото време въпреки оскъдните данни за вътрешнопартийните борби, не липсват и коментари за смяната на такива противници

на Живков като Георги Чанков, Добри Терпешев и Йонко Панов, а по-късно и Антон Югов.

Изключително ценни са и информацията за обстановката, в която са принудени да работят творците. Ето как в един от докладите е описан един случай с младия по това време [творец Радой Ралин](#), който привлича вниманието на британската дипломация:

„Комунистическата партия и правителството изтукваха колко важно е да се рекламира в социалистическото общество с цел да се подобри производството и да се създаде изкуствено съревнование между фабрики и кооперации. Един млад писател без особена важност на име Радой РАЛИН написал в „Стършел” само два реда, но тази епиграма му коства работа във вестника. Епиграмата беше: Каква реклама, стока като няма”.

Тъй като Челкаш (Димитър Чавдаров, дългогодишен главен редактор на хумористичния вестник „Стършел”, б. а.) е редактор на вестника, поместил тази критика на народната социалистическа администрация, инцидентът беше сметнат за сериозен. Челкаш и някои други сътрудници на вестника бяха уволнени.”

В дипломатическите доклади не липсват и оценки на политическите фигури. Ето например през 1959 г. е описан Тодор Живков: *„Човек със значително влияние и енергия, възможен наследник на Югов (на премиерския пост, б.а.). Говори се, че има неприятен характер и му липсват образование и маниери.”*

Архивните документи на Форин офис са важни и защото съдържат своеобразен паралел, който британските дипломати в София са правили между България и други страни от социалистическия лагер или пък такива съседни като Югославия или Турция.

Докладите обаче не съдържат само политически оценки. В тях могат да се открият и много директни наблюдения от състоянието на пътищата, географията в страната, така до определени качества на обикновените българи.

Първият пълномощен министър на Великобритания Ричард Спейт пише два месеца,

след като през август 1956 г. пристига в София:

„След толкова кратко в България по-лесно е да пиша за физическите характеристики на страната и за отношението на хората от улицата и полето, отколкото да преценя мисленето на тези на власт в Партията и администрацията... Постиженията вероятно се дължат повече на естествените качества на българите, отколкото на ефикасността на сегашната администрация.“

Британските дипломати не са пропускали да коментират [икономическите отношения на България със СССР](#).

В

един от докладите се посочва:

„Осемдесет на сто от общата търговия на България е с комунистически страни, а 50 процента от това количество е със Съветския съюз – показател за икономическата зависимост на тази страна от Русия.“

Не са подминати и [теми като лагерите](#). През май 1961 г. от британската легация съобщаван в Лондон, че „концентрационният лагер на дунавския лагер Белене, който от дълго време беше използван за политически затворници, изглежда е бил преместен на ново място край Ловеч“. Очевидно британските дипломати лично са се убедили в съществуването на лагера край Ловеч, тъй като посочва, че „на стотина метра от главния път могат да се видят затворници, заети с физически труд. Наблюдават ги надзиратели, които седят с пушки на билото на хълма над тях“.

Без съмнение книгата на Димитър Димитров е ценен източник и възможност на интересуващите се от комунистическата епоха да погледнат на фактите чрез информациите и оценките на британската дипломация.

Допълнително удобство за читателя е предложението от автора индекс на имената, срещани в книгата, което е рядко за издания от 90-те години.

Съветска България през погледа на британската дипломация

Написано от Христо Христов
Неделя, 24 Юни 2012 16:03

***„Съветска България през три британски мандата 1956-1963 г.“, Димитър
Димитров, Би Би Си, 1994 г., 161 страници***